

Ηραϊον Σάμου. Ο μεγάλος θυμός μετά τον καθαρισμό.

Οι εργασίες του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου κατά το 1987

Στην προσπάθεια σωστής και πλήρους ενημέρωσης των αναγνωστών της, η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ζήτησε από όσες Ξένες Σχολές ενδιαφέρονται, να πληροφορήσουν το ελληνικό κοινό για τις έρευνες που διενεργούν στον τόπο μας, δημοσιεύοντας σύντομη έκθεση των σημαντικότερων δραστηριοτήτων τους που αφορούν κυρίως στο ανασκαφικό έργο της χρονιάς. Η πρώτη έκθεση μας ήρθε από το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο. Για μια πρώτη γνωριμία την έκθεση συμπληρώνει σημείωμα για την ιστορία του Γ.Α.Ι. στην Ελλάδα.

Ιστορικό

Τον Απρίλη του 1829, στη Ρώμη, μια φιλική παρέα διανοούμενων, καλλιτεχνών και διπλωματών, ίδρυσαν το Instituto di Corrispondenza Archeologica κατά το δυνατόν διεθνές και εκτεταμένο, για την έρευνα των αρχαίων μνημείων.

Δεδομένου ότι η Πρωσική αυλή ανέλαβε την προστασία του Ινστιτούτου, ζήτησε, η κεντρική του διοίκη-

ση να μεταφερθεί από τη Ρώμη στο Βερολίνο. Από το 1859, η Πρωσία ανέλαβε τη χρηματοδότηση του Ινστιτούτου. Το 1874 έγινε κρατικό. Την ίδια χρονιά ιδρύθηκε στην Αθήνα ένα άλλο νέο τμήμα. Τον 20ο αιώνα το Ινστιτούτο απέκτησε μεγαλύτερη βαρύτητα και ιδρύθηκαν ή και ενσωματώθηκαν άλλα πέντε τμήματα στο εξωτερικό και δύο επιτροπές στη Γερμανία. Σήμερα το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο είναι ένας

σημαντικός κρατικός οργανισμός σε ομοσπονδιακή βάση, που υπάγεται στο Υπ. Εξωτερικών. Περίπου 100 ειδικοί επιστήμονες απασχολούνται σ' αυτό σε μόνιμη βάση.

Διοικείται από έναν Πρόεδρο, που σύμφωνα με τους όρους του καταστατικού, δεσμεύεται από τις αποφάσεις της γενικής διοίκησης. Στη γενική διεύθυνση ανήκουν ακόμα τριάντα επιστήμονες γερμανικών πανεπιστημίων, μουσείων, ινστιτού-

των και άλλων ιδρυμάτων. Το Γ.Α.Ι. διεξάγει, σύμφωνα με το καταστατικό του, έρευνες στο πεδίο της αρχαιολογίας και των συναφών επιστημονικών κλάδων. Διενεργεί όχι μόνο δικές του ανασκαφικές έρευνες στο εξωτερικό και στη Γερμανία, αλλά διατηρεί και ειδικές βιβλιοθήκες και φωτοθήκες, που είναι στη διάθεση του κοινού, χωρίς περιορισμούς.

Τα αποτελέσματα των ερευνών δημοσιεύονται σε μεγάλο αριθμό περιοδικών εκδόσεων, μονογραφιών, σειρών και άλλων ειδικών εκδόσεων που συνολικά αριθμούν περί τους 60 και παραπάνω τόμους-τεύχη το χρόνο.

Το Ινστιτούτο οργανώνει σεμινάρια, συνέδρια, ξεναγήσεις και προφορεί την κοινή γνώμη για τη δουλειά του μέσω του τύπου και του ραδιοφώνου.

Το κτίριο όπου στεγάζεται το ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ στο Βερολίνο είναι του 1912. Τα σχέδια ανήκουν στον αρχιτέκτονα Πέτερ Μπρένερ που τα έφτιαξε για τον αρχαιολόγο Θεοδ. Βίγκαντ. Το 1976 κατασκευάστηκε και νέο κτίριο, ακριβώς δίπλα, για να στεγαστεί η βιβλιοθήκη και η διοίκηση. Δύο τμήματα του Γ.Α.Ι. είναι υπεύθυνα για την έρευνα σε θέματα αρχιτεκτονικής και χριστιανικής αρχαιολογίας, αντίστοιχα. Στα πλαίσια πάντοτε του Γ.Α.Ι. υπάρχει και πρόγραμμα με θέμα «Αρχαία πόλις» που ξεκίνησε το 1975 με τη διακόσμηση των κατοικιών της Πομπηίας. Το 1975 επίσης, το αρχιτεκτονικό τμήμα οργάνωσε διεπιστημονική έρευνα με θέμα την «κατοικία στην αρχαία πόλη».

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: Σε ετήσια βάση: «Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts» και «Archäologische Bibliographie», τριμηνιαίο «Archäologischer Ambeiger». Επίσης εκδίδονται οι σειρές: Archäologische Forschungen», «Denkmäler antiker Architektur», «Bildlexika zur Topographie antiker Städte», «Antike Münzen und geschnittene Steine», «Die antiken Sarkophagreliefs», «Antike Plastik», «Das römische Herrscherbild». Επίσης εκδόσεις των ανασκαφών Ολυμπίας, Σάμου, Θήβας, Κεραμεικού και Περγάμου, καθώς και μονογραφίες.

Το τμήμα του Γ.Α.Ι. της Αθήνας ιδρύθηκε το 1874. Στεγάζεται στο κέντρο της πόλης σε σπίτι που έκτισαν για τον Ερρ. Σλήμαν οι αρχιτέκτονες Β. Ντέρτρεφελντ και Ερν. Τάιλερ, σε κλασικό ρυθμό. Το Γ.Α.Ι. της Αθήνας έχει πλούσια βιβλιοθήκη πάνω από 60.000 τόμους, με έργα που αφορούν στις ανασκαφικές έρευνες και την ελληνική αρχαιολογία.

Μουσείο Σάμου. Η νέα πτέρυγα.

Ολυμπία. Προϊστορικό κτίριο δυτικά του Πελοπιου.

Μουσείο Σάμου. Ο κούρος και άλλα αρχαϊκά γλυπτά στη νέα πτέρυγα.

Οι κυριότερες ανασκαφές του Γ.Α.Ι. στην Ελλάδα είναι οι εξής τέσσερις:

ΤΙΡΥΝΘΑ: Το 1876 άρχισε την ανασκαφή εκεί ο Ερρ. Σλήμαν. Περιλάμβανε τη μυκηναϊκή ακρόπολη και την πόλη της Τίρυνθας στη ΒΑ Πελοπόννησο (3η-2η χιλιετία π.Χ.) καθώς και τα νεκροταφεία. Τα ευρήματα εκτίθενται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας και στο Μουσείο του Ναυπλίου.

ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ: Αρχαιολογική περιοχή της Αθήνας με τείχη της πόλης, πύργους, κατοικίες, εργαστήρια και σμυρναϊκά ταφικά μνημεία, κυρίως των κλασικών χρόνων. Τα ευρήματα βρίσκονται στο Μουσείο του Κεραμεικού και χρονολογούνται από τον 11ο π.Χ. αι. ως τον 4ο μ.Χ. αι.

ΣΑΜΟΣ: Ιερό της Ήρας που ήκμασε στους 8ο-5ο π.Χ. αι. και αρχαία πόλη

με το εξαουστό υδραγωγείο του Ευπαλίνου του 6ου π.Χ. αι. και με ρωμαϊκές θερμές. Τα ευρήματα βρίσκονται στα Μουσεία της Σάμου και του Πυθαγορείου.

ΟΛΥΜΠΙΑ: Ελληνικό ιερό με πολλά κτίσματα, μνημεία και εγκαταστάσεις για τους Ολυμπιακούς αγώνες. Άνθισε τους 7ο-2ο π.Χ. αι. Οι ανασκαφές άρχισαν το 1875 και συνεχίζονται και σήμερα. Τα ευρήματα εκτίθενται στο Μουσείο της Ολυμπίας.

Το ελληνικό τμήμα του Γ.Α.Ι. εκδίδει κάθε χρόνο το «Athenische Mitteilungen» επίσης τα «Beihefte» και σειρές πάνω στο ανασκαφικό έργο και μονογραφίες.

Μια άλλη από τις επιτροπές του Γ.Α.Ι. είναι η «Επιτροπή για την Αρχαία Ιστορία και την Επиграφική».

Το 1951 ιδρύθηκε στο Μόναχο και το 1967 υπήχθη στο Γ.Α.Ι. Αντικείμενο έρευνας του τμήματος αυτού είναι η αρχαία ιστορία και η σχέση της με την αρχαιολογία. Ιδιαίτερα ενδιαφέρεται το τμήμα αυτό για τις ελληνικές και λατινικές επιγραφές καθώς και τα νομίσματα και τους παπύρους.

Η Kommission für alte Geschichte und Epigraphik κάνει και δημοσιεύσεις: «Chiron. Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts», επίσης «Vestigia» und «Staatsverträge des Altertums», «Sylloge Nummorum Graecorum» καθώς και μονογραφίες.

Εργασίες του Γ.Α.Ι. κατά το 1987

Α Ηραίο Σάμου

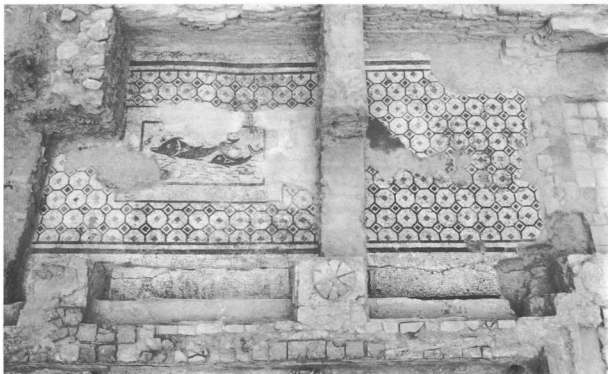
Τις προηγούμενες χρονιές οι ανασκαφές στο Ηραίο, υπό τη διεύθυνση του Δ/ντή του Γ.Α.Ι. της Αθήνας, Η. Kyrieleis, έδωσαν ευρήματα σημαντικότητας και πολύ εντυπωσιακά, όπως τμήματα του μεγάλου Κούρου. Φέτος, ολοκληρώθηκε η έκθεση των ευρημάτων στο Αρχ. Μουσείο και στο Ηραίο έγιναν αρχιτεκτονικές μελέτες υπό τη διεύθυνση του αρχιτέκτονα-αρχαιολόγου Η. Kiennast. Οι σπουδαιότερες ήταν οι ακόλουθες:

1. Καθαρισμός και μελέτη του μεγάλου θωμού

Ο καθαρισμός των θεμελίων του μεγάλου θωμού (θωμός του Ροίκου) απεδείχθη χρονοβόρος, απ' ενός λόγω της μεγάλης έκτασης και απ' άλλου λόγω των, εν μέρει, υψηλών επιχώσεων. Μετά το τέλος του καθαρισμού έγινε αποτύπωση και σχε-

Ολυμπία. Ανασκαφή στο Πελοπίο

Ολυμπία. Ρωμαϊκό κτίριο με μουσικά θορύβια του Πρυτανείου.

διάσθηκαν ορισμένες τομές. Φωτογραφίες και πλήρης έκθεση συμπληρώνουν την τεκμηρίωση. Τα θεμέλια είναι σαφώς χωρισμένα σε δύο τμήματα – αυτό του περιγύρου και αυτό των αναβαθμίσεων – το πρώτο έχει ύψος 5 δόμων και το δεύτερο μόνον τεσσάρων. Τα δύο τμήματα χωρίζονται από έναν αρμό που αποδεικνύει την εξέλιξη της κατασκευής και συγχρόνως δηλώνει τις πρώτες εμπειρίες σωστής θεμελίωσης. Μια πρώτη εκτίμηση του συνόλου του μνημείου μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για μνημειώδη δωμό με αναβαθμίδες (stufenaltar). Μετά την ολοκλήρωση της τεκμηρίωσης, τα θεμέλια επιχώθηκαν με προστατευτικό ασπρόχρωμα μέχρι περίπου το ύψος της ευθυνητρίας. Ο δωμός αυτός είναι πολύ σημαντικός και λόγω του μεγέθους του (17x36μ.) και γιατί ήταν βαθμιδωτός. Βρέθηκαν διάφορα κομμάτια που ανήκουν στο κτίσμα αυτό και που χρονολογήθηκαν ως ανήκοντα στην αρχαϊκή περίοδο και τη ρωμαϊκή (επισκευές).

2. Καθαρισμός και μελέτη δύο νοσούντων κτιρίων νοτίως της Ιεράς Οδού

Τα δύο κτίσματα τα οποία κάλυπτε πυκνή βλάστηση, που ο καθαρισμός της απαιτούσε μεγάλο κόπο, έχουν εκπληκτικά καλοδιατηρημένα τα θεμέλια τους. Το ένα από τα δύο κτι-

σματα, ακριβώς ανατολικά του μεγάλου δωμού, απεδείχθη ένα απ' τα καλύτερα διατηρημένα μνημεία του Ηραίου. Ο πλήρης τοιχοβάτης παραμένει ανέπαφος, περισσότερο απ' το μισό του πρώτου δόμου του τοίχου βρίσκεται ακόμα in situ και απ' τις πλάκες του δαπέδου, περισσότερες απ' τις μισές βρίσκονται στη θέση τους, αν και λόγω της θλάσσης και της καθίζησης αρκετές απ' αυτές είναι σπασμένες. Με μια πρώτη εκτίμηση συμπεραίνουμε ότι το κτίριο είχε δύο εισόδους, ότι οι προσαυτολισμοί του δεν είναι προς την Ιερά Οδό αλλά προς τα νότια. Αποδεικτικά στοιχεία για τη χρονολόγηση δεν υπάρχουν προς το παρόν. Το δεύτερο κτίσμα, κοντά στα ανατολικά σύνορα του αρχαιολογικού χώρου, είχε και αυτό δύο εισόδους, όπως απέδειξε η μελέτη. Η κατάσταση αυτού του κτιρίου δεν είναι εξίσου καλή με του προηγούμενου, η τυπολογική κατάταξη πάντως είναι βέβαιη και επίσης δεν υπάρχουν αμφιβολίες για τη χρονολόγησή του που είναι το 8' ημισυ του 6ου αι. Και τα δύο κτίρια ανήκουν στον τύπο του άστυλου ναού με εκατέρωθεν παραστάδες και κατά πάσα πιθανότητα πρόκειται για θησαυρούς.

Β. Κεραμεικός

Οι εδαφικές έρευνες, του 1987, υπό

τη διεύθυνση της αρχαιολόγου Ursula Krügge περιορίστηκαν σε καθαρισμούς και ελάχιστη διεύθυνση των ανασκαφών του προηγούμενου έτους στην περιοχή νότια της Ιεράς Πύλης. Στον χώρο της Ιεράς Οδού δεν έγιναν ανασκαφές.

Οι ανασκαφές αφορούσαν και αυτό το έτος, μόνο τα ρωμαϊκά στρώματα, και εργαστήρια στο χώρο του «κτιρίου Υ». Στρώματα κλασικών χρόνων δεν εβλήθησαν, αλλά παρ' όλα αυτά, με την ανεύρεση του ανατολικού εξωτερικού τοίχου του κλασικού «κτιρίου Υ» γνωρίζουμε μεγάλο μέρος του περιγράμματος του κτιρίου. Εντός και εκτός του «κτιρίου Υ», αμέσως πάνω από αμμόβη επιχωμάτωση της πρώιμης ελληνιστικής εποχής, υπήρχαν δέκα καμίνια αγγειοπλαστικής των ρωμαϊκών χρόνων, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για τοίχωμα του ερειπωμένου από την καταστροφή των Ερούλων το 267 μ.Χ. τοίχου του «κτιρίου Υ». Ένας μεγάλος αριθμός από λυχνάρια και αγγεία των 3ου-5ου αι. μ.Χ. βρέθηκαν σ' αυτούς τους φούρνους, καθώς και σε λάκκους προφορώνων και στα στρώματα του εδάφους. Ένα δάπεδο από πήλινες πλάκες με αγγυό εκροής (και ένας πίδακ) γτίστηκε τον 5ο αι. μ.Χ., μετά από επιδρομή των Γότθων (Αλάρχο 394 μ.Χ.). Στον 5ο αι. μ.Χ. ανήκει πιθανώς και μια δεξαμενή και μερικοί κιβωτιόσχημοι αγωγοί από πηλό που εκβάλλουν σ'

Κεραμικός. Ανασκαφή στο κτίριο «Υ».

έναν μεγάλο πύρινο αγωγό. Αυτός ο αγωγός διασχίζει το «κτίριο Υ» από Β προς Ν και σύμφωνα με τα ευρήματα διατηρήθηκε πάνω από 1000 χρόνια μέχρι την εποχή της ύστερης αρχαιότητας.

Γ. Ολυμπία

Οι ανασκαφές του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου στην Αρχαία Ολυμπία υπό τη διεύθυνση του Helmut Kyrieleis διεξήχθησαν στην περιοχή του Πελοπίου και στην περιοχή βορείως του Πρυτανείου. Σκοπός των ανασκαφικών ερευνών ήταν η στρωματογραφική έρευνα, κυρίως της προϊστορικής εποχής. Το 1908 και το 1929 ο Wilhelm Dörpfeld είχε χαράξει διάφορες τομές σ' αυτή την περιοχή και είχε εντοπίσει όχι

Ολυμπία. Γεωμετρικές τερακοττες

μόνον τα γνωστά προϊστορικά αιθιδικά σπίτια αλλά και ίχνη από λιθίνο περίβολο του κλασικού Πελοπίου. Ενώ η ύπαρξη του προϊστορικού τύμβου είχε αμφισβητηθεί πρόσφατα και η χρονολόγησή του ήταν ασαφής, στη φετινή ανασκαφή ήμασαν σε θέση να διαπιστώσουμε τα εξής: Ο λιθίνος περίβολος σώζεται στο δυτικό και βόρειο τμήμα σε μεγάλη έκταση. Ο τύμβος αρχικά κάλυψε ένα φυσικό λοφίσκο. Το γύρω φυσικό έδαφος έχει κάποια κλίση προς τα νότια, έτσι και το επίπεδο της βάσης του τύμβου κλίνει από βόρεια προς τα νότια. Ο λιθίνος περίβολος βρίσκεται κάτω από το επίπεδο των κοντινών αιθιδιών κτισμάτων που χρονολογούνται στην ύστερη πρωτοελλαδική ΙΙΙ περίοδο. Ο τύμβος επομένως πρέπει να είναι αρχαιότερος. Αυτό επιβεβαιώνεται από την αποκάλυψη μιας παιδικής ταφής σε πύλο (εγχετρισμού), βόρεια απ' το Πελόπιο, που από το περιεχόμενό της χρονολογείται στην ύστατη πρωτοελλαδική ΙΙΙ ή πρώιμη μεσοελλαδική περίοδο. Ο τάφος αυτός βρίσκεται σ' ένα στρώμα που καλύπτει το λιθίνο περίβολο του τύμβου. Στην περιοχή του Πελοπίου δεν βρέθηκαν ενδείξεις για πραγματική συνέχεια της λατρείας στη μυκηναϊκή εποχή και τους «σκοτεινούς αιώνες». Τα πρώιμότερα ευρήματα της εποχής του σιδήρου σε αυτήν την περιοχή είναι γεωμετρικά κτερίσματα

σε στρώμα που χρονολογείται στις αρχές του 7ου αι. και που προφανώς αποτελεί στρώμα γενικού καθαρισμού στο τέλος της γεωμετρικής εποχής. Φέτος βρήκαμε 70 χάλκινα αγαλματίδια από ζώα και πολλά θραύσματα πήλινων αφιερωμάτων της υστερογεωμετρικής εποχής. Ανατολικά του τύμβου βρέθηκε μικρό κυκλικό κτίριο χτισμένο κυρίως από πλάκες ασβεστολίθου (εξωτερική διάμετρος περίπου 3μ.). Επειδή όμως δεν βρήκαμε απολύτως τίποτα στα αιθιδικά στρώματα, γύρω και κάτω απ' το κτίριο, δεν ήταν δυνατή η ακριβής χρονολόγησή του. Από το σχετικό του επίπεδο, είναι πιθανόν ότι πρόκειται για προϊστορικό κτίριο. Η ανασκαφή υπό την εποπτεία του Ulrich Sinn στα ρωμαϊκά κτίρια βόρεια του Πρυτανείου αποκάλυψε μικρό τμήμα ευρύτερου κτιριακού συγκροτήματος. Βρέθηκαν δάπεδα με απλά μωσαϊκά και πλακόστρωτα σε διάφορους χώρους ενός κτιρίου, στο κέντρο του οποίου υπάρχει αυλή με κίονες και μία πύλη. Το αρχικό κτίριο χρονολογείται στο τέλος του 1ου αι. μ.Χ. Διάφορες μεταγενέστερες μετατροπές που διαπιστώθηκαν είναι σημαντικές για την ιστορία της Ολυμπίας. Στους 5ο-6ο αι. μ.Χ., λειτούργησε π.Χ. εδώ ένα εργαστήριο που παρήγαγε πήλινα λυχνάρια, ενός τύπου που ως τώρα είναι γνωστός κυρίως απ' τη Σικελία και τη Β. Αφρική.